

ВИГ

ВОЈНО- ИСТОРИЈСКИ ГЛАСНИК

MILITARY HISTORICAL REVIEW

1-2/2005
ВОЈНОИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД

САДРЖАЈ

ЛУБИЛЕЈИ

Шездесет година од Другог светског рата

Др Милан Терзић, Политика политичарима – историја историчарима (Партизанско-четнички сукоб у Другом светском рату)	5
---	---

ЧЛАНЦИ И СТУДИЈЕ

Др Славица Ратковић-Костић, Усвајање савремених система наоружања у српској војсци крајем XIX века	11
Александар Ж. Животић, Апис на Косову 1912. године	44
Дмитар Тасић, Војна документа о односима Краљевине СХС и Грчке у периоду 1918–1920. године	58
Др Милан Терзић, Делатност представништава Југословенске краљевске владе у Алжиру 1943–1944. године	77
Мр Иван Лаковић, Војна помоћ САД Југославији у наоружању артиљеријских и оклопно-механизованих јединица 1951–1958. године	98

ПРИЛОЗИ И ИСТРАЖИВАЊА

Поручник Далибор Денда, Аутомобилске јединице у Српској војсци на Солунском фронту	117
Поручник Миљан Милкић, Правно регулисање положаја војнослужбеничке струке у Војсци Краљевине СХС/Југославије	136

ОГЛЕДИ

Др Венцеслав Глишић, Klaus Schmider: Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941/1944, Verlag E.S. Mittler Hamburg–Berlin–Bon 2002, S-629...	147
--	-----

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ

Славко Комарица, Славко Одић, Зашто Јасеновац није ослобођен, Институт за савремену историју, Београд 2005, 309 стр. мр. Драгомир Бонцић	174
Драгомир Бонцић, Београдски универзитет 1944–1952, Београд 2004, 420 стр. мр Слободан Селинић	178

CONTENTS

JUBILEES

<i>Milan Terzić</i> , Ph.D., Politics to Politicians – History to Historians (Conflict between Partisans and Chetniks in World War II)	5
--	---

ARTICLES AND STUDIES

<i>Slavica Ratković-Kostić</i> , Ph.D., Acquiring Modern Weapon Systems by the Serbian Army in the late 19 th Century	11
<i>Aleksandar Životić</i> , Ph.D., Apis na Kosovo in 1912	44
<i>Dmitar Tasić</i> , Military Documents on the Relations of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes with Greece in 1918–1920	58
<i>Milan Terzić</i> , Ph.D., Activities of the Yugoslav Royal Government's Missions to Algeria in 1943–1944	77
<i>Ivan Laković</i> , M.A., US Military Assistance to Yugoslavia in Providing Armament for Artillery and Armor-Mechanized Units in 1951–1958	98

CONTRIBUTIONS AND RESEARCH STUDIES

<i>First Lieutenant Dalibor Denda</i> , Automobile Units of the Serbian Army at the Thessalonica Front	117
<i>First Lieutenant Miljan Milkić</i> , Legal Regulations on the Position of Military Religious Profession in the Army of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia	136

ESSAYS

<i>Venceslav Glišić</i> , Ph.D., Klaus Schmider: Partisanenkrieg in Jugoslawien 1941–1944, Verlag E.S. Mittler Hamburg-Berlin-Bonn 2002, S-629	147
---	-----

REVIEWS

<i>Dragomir Bondžić</i> , Slavko Komarica, Slavko Odić, Why Was not Jasenovac Liberated, Contemporary History Institute, Belgrade, 2005, 309 pages	174
<i>Slobodan Selinić</i> , M.A., Dragomir Bondžić, Belgrade University 1944–1952, Belgrade, 2004	178

Поручник МИЉАН МИЛКИЋ
Војноисторијски институт
Београд

ПРАВНО РЕГУЛИСАЊЕ ПОЛОЖАЈА ВОЈНОСВЕШТЕНИЧКЕ СТРУКЕ У ВОЈСЦИ КРАЉЕВИНЕ СХС/ЈУГОСЛАВИЈЕ

Војска Краљевине СХС формирана је спајањем војних ефектива чланица – Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба и Краљевине Србије и Црне Горе. Формирањем прве владе Краљевине СХС, 20. децембра 1918, успостављено је и заједничко министарство војно и морнарице. Врховна команда српске војске постала је Врховна команда Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. На целом простору Краљевине СХС, на основу указа регента Александра Карађорђевића од 19. августа 1919, војни закони Краљевине Србије и даље су привремено били на снази. У свим законима, уредбама и прописима назив државе, уместо Краљевина Србија, замењен је називом Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, назив „српска војска“ замењен је са „војска Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, а речи „српски поданик“, „српски грађанин“ и „српски држављанин“ замењене су са „држављанин Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца“.¹

Српска војска је, као копнена сила и победник у рату, била основа на којој је стварана заједничка војска, а њен командни кадар је скоро у потпуности преузео све кључне положаје. Војска је називана „српском“, „југословенском“, „трупам СХС“, „новоформираном“. У нову војску је укључен и знатни део кадра поражене аустроугарске војске.² Нова војска је тиме постала верна слика државе којој је служила.

Однос нових власти према признатим конфесијама од почетка је заснован на принципу индиферентизма и начелу верске трпељивости. У прокламацији регента Александра поводом образовања прве владе нагла-

шена је слобода и равноправност вероисповести. Исто начело је наглашено и у *Уредби о устројству Министарства вера* од 31. јула 1919. године: „Министарство вера је онај спојни и контролни орган који зајамчује provedбу основног начела равноправности свију законом признатих вероисповести у Краљевству, једноличном управом и једнаким примењивањем постојећих прописа у свим одељеним гранама овог ресора“.³ Видовданским уставом из 1921. и Уставом од 6. септембра 1931. биле су признате следеће вероисповести: православна, римокатоличка, гркокатоличка (унијати), муслиманска, евангелистичка аугсбуршког и хелветског исповедања, јеврејска сефардска, јеврејска ашкеназска, јеврејска ортодоксна, баптистичка и старокатоличка вероисповест.⁴

Влада Краљевине СХС настојала је да што је могуће пре отпочне са стварањем војне организације која је примерена новој држави. Једно од питања које је морало да се реши односило се на положај свештеника у војсци. Наиме, свештеници који су током Првог светског рата ангажовани за вероисповедне послове у јединицама остали су на својим дужностима до демобилизације. Неки војни свештеници остали су и даље у јединицама и своју дужност су обављали на основу прописа војске Краљевине Србије. Важећи правни акт био је *Измене и допуне Закона о устројству војске* од 31. марта 1904, којим је укинута свештеничка струка, као и положај сталног војног свештеника. Свештеници су могли да буду искључиво хонорарни, мада су задржали право на новац за помоћника и надокнаду у дрвима за огрев.⁵ Своје војне свештенике у војсци Краљевине Србије имали су православни, муслимани и Јевреји. Међутим, у новим условима мултиетничке и мултиконфесионе Краљевине СХС требало је пронаћи решења која би свима одговарала.

У *Закључку Министарског Савета о пријему особља у морнарицу и производбе*, објављеном 26. маја 1919. године, извршена је подела на свештенике I, II, III, IV и V класе, и одређена им је годишња плата према одговарајућим официрским чиновима. Прва класа је била једнака чину мајора, а V класа чину потпоручника.⁶ Постојање војних свештеника у јединицама било је предвиђено и *Привременим правилима службе* из 1919. године. Ту су детаљно описане дужности, које су се састојале у њиховом чинодејствувању за време полагања заклетве, освећења заставе, прославе државних и верских светковина, недељних и празничних служби, освећења водике и просторија и исповедању и причешћивању војника и старешина.

Министарски савет је, на седници од 30. јануара 1920, донео одлуку о постојању војних свештеника оних вероисповести које су признате у Кра-

³ Никола Жутић, *Соколи – идеологија у физичкој култури Краљевине Југославије 1929–1941*, Београд, 1991, стр. 15.

⁴ Архив Србије и Црне Горе, (даље АСЦГ), Министарство правде Краљевине Југославије, Општи материјали верског одељења 1920–1941, фонд 63, фасцикла I, Елаборат др А. Чичића. *Вероисповести у Краљевини Југославији*, Београд, 1940.

⁵ Чланови 4 и 64 Закона о устројству војске са изменама и допунама од 31. марта 1904. године, Београд, 1904.

⁶ АСЦГ, фонд 69, К-159, Ф-244.

¹ *Службени војни лист* (даље СВЛ), 1919, ФЋбр 70968, стр. 776.

² О стварању војске Краљевине СХС: Миле Бјелајац, *Војска Краљевине СХС 1918–1921*, Београд, 1988.

љевини Срба, Хрвата и Словенаца.⁷ Свештеници су подељени на сталне и хонорарне. Сталне војне свештенике постављао је краљ својим указом, а предлагао их је министар војни и морнарице у договору с министром вера. Служба сталних војних свештеника подељена је на три класе. За војног свештеника прве класе могао је да буде постављен кандидат који је у свештеничком чину провео најмање петнаест година, за свештеника друге класе постављани су кандидати који су као свештеници радили најмање десет година, а за свештеника треће класе постављани су кандидати са најмање пет година свештеничког рада. За све три класе узимани су у обзир успех у досадашњем обављању службе, квалификације, стручна спрема и понашање. Хонорарне војне свештенике постављао је, по потреби службе, министар војни и морнарице у договору с министром вера. Кандидати за хонорарне војне свештенике морали су да буду држављани Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца и да имају примерно владање.

Међу свештеницима православне, римокатоличке и исламске вероисповести биран је по један војни свештеник прве класе који је био начелник свештеничке струке своје вероисповести. Формацијски, ти свештеници су били референти министра војске и морнарице. По потреби, министар војни је могао да одреди и референта за друге признате вероисповести.

Сталним војним свештеницима били су одређени годишња плата и припадности сходно положају. Свештеник прве класе био је у рангу мајора, свештеник друге класе у рангу капетана I класе, а свештеник треће класе у рангу капетана II класе. Према истом рангирању, свештеницима је држава обезбеђивала стан и храну, као и лечење у болницама. У пензиони стаж, свештеницима је рачунато и време проведено у служби пре ступања у војску, као и двоструки стаж за учешће у рату. У случају мобилизације и рата, свештеници из грађанства имали су све припадности као и резервни официри одговарајућег ранга. Припадности хонорарним војним свештеницима одређивао је министар војни, у споразуму са министром вера, у границама одобреног буџета.

Војне свештенике су једанпут годишње оцењивале њихове претпостављене старешине у војсци. За сваку годину Министарство војно и морнарице достављало је оцене Министарству вера, које их је даље прослеђивало представницима одговарајућих вероисповести. У случају кршења војне дисциплине, свештеници су потпадали под надлежност војних судова, а за кривце свештеничке природе – под надлежност духовних судова. На основу одлуке Министарског савета, свештеници који су били у српској војсци и остали и даље у војсци задржали су раније стечена права.

Указом наследника престола, од 20. октобра 1920, постављена је прва група војних свештеника који су дужност обављали према новим прописима.⁸ Пошто су до краја 1920. године новопостављени војни свештеници ступили на своју дужност, министар војни је 13. јануара 1921. наредио да

⁷ СБЛ, 1920, стр. 219–222.

⁸ АСЦГ, фонд 69, К-158, F-243.

се у свим гарнизонима разреше дужности дотадашњи свештеници и да му се о томе поднесе извештај.⁹

У споразуму са Министарством вера и надлежним верским представницима, Министарство војске и морнарице објавило је 12. новембра 1920. објашњење о регулисању верских односа разних вероисповести у војсци и морнарици.¹⁰ Објашњењем је прецизиран делокруг рада војних свештеника, будући да важеће правило службе није било усклађено са одлуком Министарског савета од 30. јануара 1920. године. Прописано је да верске обреде код војника православне и римокатоличке вероисповести може да обавља само њихов војни свештеник, док је на сахрани војника евангелистичке вероисповести одговарајући обред могао да обави и војни свештеник било које хришћанске вероисповести. Причешће евангелиста, уколико немају свог свештеника, обављао је православни свештеник. За време читања молитве војници исламске вероисповести били су посебно постројени, а обред на сахрани умрлог могао је да обави и обичан војник који је знао исламске верске обреде. Мојсијевци су на молитви стајали са осталим војницима, а на сахрани је обред могао обавити само њихов војни или цивилни свештеник. Та објашњења су укључена у *Привремена Правила службе* из 1925. године.

Због изражених несугласица између војних и парохијских свештеника у вези са надлежношћу око сахране војних лица, министар војни је 30. јануара 1921. издао наређење којим је то регулисано.¹¹ Сахрану војних лица која су умрла у војним објектима обављао је војни свештеник, а оних који су умрли ван војних објеката – парохијски свештеник, који је био надлежан и за умрла војна лица која би њихове породице изнеле из војног објекта.

Будући да су војни свештеници третирали као војни чиновници, појединим командантима није било јасно да ли и они полажу заклетву након пријема у војну службу. Због тога је министар војни Миливој Зечевић 27. децембра 1921. издао објашњење да су и војни свештеници дужни да након постављења полажу заклетву, како је за све остале предвиђено *Правилном службе*. Уколико у гарнизону месту није било свештеника исте вероисповести, војни свештеник је морао да путује у најближи гарнизон да би положио заклетву.¹² Да више не би било нејасноћа, исти текст Ђенерала Зечевића унесен је и у *Привремена Правила службе* из 1925. године, тачка 396.¹³

Стални војни свештеници при командама армијских и дивизијских области, поред својих редовних дужности, имали су и обавезу да једном у три месеца обиђу гарнизоне на својој територији у којима нема ни војних ни парохијских свештеника њихове вероисповести, „да тамо обаве све потребне верске послове и поуче војнике о свима верским и војничким ду-

⁹ Наређење министра војног и морнарице Ђенерала Бранка Јовановића, СБЛ, 1921, стр. 103.

¹⁰ Објашњење министра војног и морнарице Ђенерала Бранка Јовановића, СБЛ, 1920, стр. 2331–2334.

¹¹ Наређење министра војног и морнарице Ђенерала Бранка Јовановића, СБЛ, 1921, стр. 381.

¹² СБЛ, 1922, стр. 55.

¹³ *Привремена Правила службе*, I и II, Београд, 1925.

жностима које од њих очекује Отаџбина".¹⁴ Обилазак је требало обавити од 1. до 15. у марту, јуну, септембру и децембру. На захтев команданта армијске или дивизијске области, војни свештеник је подносио детаљан програм обиласка гарнизона, да би командант издао правовремено наређење командантима гарнизона и да би војници тих дана били на окупу. Свештеник је у једном гарнизону могао да се задржи највише два дана. Средства за путовање одређивали су команданти армијских области а издвајана су из средстава додељених за службена путовања. По указаној потреби, министар војни је 30. маја 1928. наредио да војни свештеници приликом обиласка гарнизона држе и часове веронауке.¹⁵

Краљ Александар је 26. јануара 1922. потписао *Закон о регулисању положаја војних свештеника*.¹⁶ Законом је замењена одлука Министарског савета од 30. јануара 1920, али нису прописане нове одредбе у вези с положајем војних свештеника.

Министарство војно и морнарице упутило је допис Министарству вера 14. фебруара 1922. са молбом да се начелно реши питање хонорара парохијским свештеницима за свештенорадње обављене код војске.¹⁷ Министарство вера је 21. априла 1922. одговорило да је упућен захтев духовним властима свих конфесија да се парохијско свештенство мора одазивати захтевима војних власти и обављати свештенорадње у војсци уз хонорар који буде прописало Министарство војске и морнарице.¹⁸

Убрзо након доношења *Закона о регулисању положаја војних свештеника*, 4. маја 1922. године, министар војни и морнарице Ђенерал Милош Васић, на основу *Закона о устројству војске*, прописао је *Правило о дужностима војних свештеника*.¹⁹ Дужности војних свештеника подељене су на опште и посебне. Под општим дужностима подразумевало се обављање свих вероисповедних послова у војсци и морнарици, као и административних послова који су у вези с вероисповедним пословима. Све те дужности свештеник је обављао према црквено-верским прописима одређене вероисповести и војним и државним законима. Посебне дужности су биле сложености и војним и државним законима. Војни свештеник је био дужан да негује религиозну и моралну свест у војсци свим средствима вере – речју и делом, поуком и опоменом, а нарочито личним примером. Својим деловањем код војника је требало да јача храброст и издржљивост, честољубље, осећај дужности и дисциплине, поштовање претпостављених, дружељубље без обзира на конфесионе разлике и националност, као и дубоку верност и оданост краљу и отаџбини.

¹⁴ Наређење министра војног и морнарице Ђенерала Миливоја Зечевића од 7. октобра 1921, *СВЛ*, 1921, стр. 2241.

¹⁵ Наређење министра војног и морнарице Ђенерала Стевана Хаџића, *СВЛ*, 1928, стр. 1060.

¹⁶ *СВЛ*, 1922, стр. 281–284.

¹⁷ АСЦГ, фонд 69, К-158.

¹⁸ Исто.

¹⁹ *СВЛ*, 1922, стр. 805–808.

Празничним данима и недељом војни свештеник је у цркви, или у одређеним просторијама, држао службу Божију. При том је морао да води рачуна о томе да у току једног месеца служби присуствују сви војници из гарнизона. Тада је држао проповед о верским и моралним истинама према приликама и потребама војника. Извршавање свих верских тајни, нарочито свете тајне исповести и причешћа у време постова, била је редовна дужност свештеника. Према прописаном програму верске наставе у војсци, свештеник је држао и часове веронауке и моралног васпитања у трупи и војним школама.

Разговори и изрицање одговарајућих поука војницима у гарнизону, болеснима у војним болницама и кажњенима у војним затворима били су свакодневна дужност војног свештеника. Старањем да војници читају корисне књиге, приређивањем предавања и другим просветним средствима, свештеник је подизао културни ниво војника. Повремено је путовао у оближње гарнизоне у којима није било свештеника одговарајуће вероисповести и тамо обављао потребну службу, а био је надлежан и за верске потребе старешина и њихових породица. Полагање заклетве војника, учешће на народним и државним светковинама и вођење црквених и државних књига (матичне књиге, књиге умрлих) такође су биле дужности војног свештеника.

Средства за све потребне издатке војни свештеници су добијали од војних власти. Каснијим решењем прецизирано је да њихово снабдевање буде надлежност дивизијских и армијских интендантура и Економског одељења Министарства војног и морнарице.²⁰ Како је то практично изгледало може се видети на примеру Команде Дравске дивизијске области из септембра 1934. године. Командант дивизијске области је у свом обраћању тражио од команданта Четврте армијске области да се на основу приложеног прорачуна одобри 8.476.25 динара за исплату рачуна војних свештеника који су обавили заклетву на територији Дравске дивизијске области. Командант армијске области је 8. децембра проследио захтев Министарству војске и морнарице, а начелник Ђенералштабног одељења је 13. децембра 1934. одобрио исплату кредита у наведеном износу.²¹

Све наведене дужности војни свештеници су, према могућностима, били дужни да обављају и у ратним приликама. У току борбе дужност војног свештеника била је да се налази у болници, односно превијалишту, да би тешио рањене и оне који су на самрти. Осим тога, војни свештеници који су били на служби при штабовима армијских и дивизијских области имали су и дужност референта. Подносили су својим командантима све потребне предлоге и давали стручна мишљења о свим вероисповедним пословима своје вероисповести. На крају године подносили су извештај министру војске и морнарице о свим пословима подручног војног свештенства. *Правило службе* је и даље остало нормативно-правни документ којим су детаљно објашњене делатности војних свештеника у конкретним ситуацијама.

²⁰ Решење министра војног и морнарице од 18. новембра 1922. године, *СВЛ*, 1922, стр. 2227.

²¹ Архив Војноисторијског института, (даље АВИИ), П-17, К-147, Ф-1, док. 22. Исплата је обављана на основу члана 59. Закона о државном рачуноводству.

Главни одбор Српског православног свештеничког удружења послао је 16. маја 1922. министру вера примедбу на део *Правила о дужностима војних свештеника* који се односио на надлежност војних свештеника над официрима и њиховим породицама.²² Свештеничко удружење је сматрало да се на тај начин војни свештеници мешају у послове парохијских свештеника. Како је *Законом о уређењу свештеничког стања* загарантована неповредљивост парохије, такво решење је било незаконито, и они су тражили да се опозове. Министарство вера послало је 19. јуна писмо Министарству војном и морнарице с молбом да се испуне захтеви Свештеничког удружења. После тога, министар војни је желео, преко Министарства вера, да сазна мишљење осталих верских заједница о том питању да би, евентуално, унео тражене измене.²³ Став Муслиманског одсека Министарства вера био је да измене нису потребне. Католички одсек је дао објашњење да је Света столица регулисала однос војних и парохијских свештеника и да су, према католичком црквеном праву (*Codex iuris canonici*), војни свештеници изједначени са парохијским, тако да њима одговара тренутна формулација из *Правила о дужностима војних свештеника*. Предложили су, као исправније да *Правило о дужностима војних свештеника* има само два члана. Први члан би требало да гласи да су војни свештеници редовни душебрижници војних лица са свим правима и дужностима парохијских свештеника, а у другом – да под душебрижничку надлежност војних свештеника спадају сви активни и резервни официри, подофицири и војни чиновници са својим породицама, као и „сва момчад док су на активној војној дужности“. За њих је такво решење било једино исправно, али су оставили могућност да се компетенције између војних и парохијских свештеника реше споразумно с надлежним духовним властима појединих конфесија и Министарством вера. Сматрали су да је једино исправно становиште оно према којем су војни свештеници редовни душебрижници војних лица са свим духовним правима и дужностима парохијских свештеника. У супротном, постојање војног свештенства би изгубило смисао, јер би се „спорадично вршење само извесних свечаносних чина дало лако надоместити много јефтинијим сурогатом хонорарних војних свештеника или до потребе свештеничких изасланика“.²⁴

Министарство вера је 23. августа 1922. године послало Министарству војном и морнарице ставове Католичког и Муслиманског одсека, с молбом да буде обавештено о коначном решењу питања надлежности војних свештеника.²⁵ С обзиром на различита мишљења верских заједница, Министарство војно је 21. септембра од Министарства вера тражило опште мишљење на основу којег би министар војни поступао.²⁶ Због тога је на територији Краљевине СХС покренута нова преписка између Министарства вера и верских власти.

²² АСЦГ, фонд 69, К-158.

²³ Писмо министра војске и морнарице министру вера од 10. јула 1922. године. *Исто*.

²⁴ Акт Католичког одељења Министарства вера Општем одељењу Министарства вера од 17. августа 1922, *Исто*.

²⁵ Акт Министарства вера Министарству војске и морнарице 23. августа 1922, *Исто*.

²⁶ Одговор Министарства војске и морнарице 21. септембра 1922, *Исто*.

Духовни суд Архиепископије београдске сматрао је да је изузимање официрских породица из надлежности парохијских свештеника супротно *Закону о уређењу свештеничког стања* од 31. децембра 1882, као и да је непрактично. Као пример наведен је Београд, у којем „има свега два или три војна свештеника“, а породице су смештене на ширем подручју града. Духовни суд је сматрао да војни свештеници треба првенствено да се старају о духовном здрављу војника и официра, а да чинодејствовање по домовима треба оставити парохијским свештеницима.²⁷ Мишљење Духовног суда подржао је и Свети архијерејски сабор на седници одржаној 28. новембра.²⁸

Мишљење Католичког и Муслиманског одсека Министарства вера остало је непромењено. Због тога је решење о надлежности војних свештеника у *Правило о дужностима војних свештеника* решењем министра војног од 20. децембра 1922. ограничено на војне свештенике римокатоличке и муслиманске вероисповести, док је за православне војне свештенике прописана нова одредба.²⁹ Они су добили надлежност над војним лицима искључиво у оквиру војних установа и нису се смели мешати у ресор парохијских свештеника. Изузетак је био могућ у случају да у гарнизону није било парохијског свештеника или да парохијски свештеник дозволи чинодејствовање војном свештенику. Измена је учињена и у вези с вођењем протокола. Војни свештеник је водио протокол умрлих војних лица у војним установама или лица у парохији које је он сахранио.

У вези с надлежностима и правима војних свештеника прављене су различите измене на основу наређења и објашњења министра војног и морнарице. Према наређењу од 12. априла 1924. војни свештеник је при сахрани официра, подофицира и осталих указних војних службеника чинодејствовао и обављао црквене обреде по дужности и бесплатно.³⁰ У објашњењу од 21. јула 1921. каже се да, поред парохијског свештеника, опело може да одржи и војни свештеник, уколико га одреди надлежни командант.³¹ Наређењем министра војног и морнарице армијског ђенерала Стевана Хацића, од 22. децембра 1928, олакшано је лечење породица војних свештеника у војним болницама. Заједно са породицама официра, подофицира, војних чиновника и капелника, породице војних свештеника плаћале су половину од предвиђене таксе за болничко лечење.³² Према објашњењу министра војног од 5. децем-

²⁷ Писмо Духовног суда патријарху Димитрију од 27. октобра 1922, *Исто*. Председник Духовног суда и потписник тог писма био је протојереј Михаило И. Поповић, аутор књиге *Историјска улога српске цркве у очувању народности и стварању државе*, објављене у Београду 1933. године.

²⁸ Писмо патријарха Димитрија министру вера од 28. новембра 1922, *Исто*.

²⁹ Решење министра војног и морнарице армијског ђенерала Петра Пешића, *СВЛ*, 1922, стр. 2369–2371.

³⁰ Наређење министра војног и морнарице армијског ђенерала Петра Пешића, *СВЛ*, 1924, стр. 895,896.

³¹ Објашњење министра војног и морнарице армијског ђенерала Петра Пешића, *СВЛ*, 1924, стр. 1666, 1667.

³² *СВЛ*, 1928, стр. 13 и 14.

бра 1930, војни свештеници су били дужни да све свештенорадње обављају бесплатно и за жандармерију, као саставни део војске.³³

Решењем министра војног од 13. априла 1934. одређено је да у гарнизонима у којима нема сталног или хонорарног војног свештеника вероисповедне послове у војсци могу да обављају парохијски свештеници.³⁴ За обављање верских обреда у месту становања, без обзира на број сати проведених на раду, прописана је накнада у износу пола дневнице. За службена путовања на којима би провели 24 сата, као и за путовања која су трајала између 12 и 24 сата, прописана је цела дневница, за путовања која су трајала између шест и 12 сати добијали су пола дневнице, а за путовање које је трајало мање од шест сати четвртину дневнице.

Решења о удаљавању војних свештеника из војне службе доносио је министар војни. Разлози за то најчешће су били неподобно понашање свештеника, односно непоштовање војничке дисциплине.³⁵

Ново правило о дужностима војних свештеника донето је 22. септембра 1934. године.³⁶ Садржало је измене у вези с надлежностима православних војних свештеника у односу на парохијске, што је већ раније регулисано наређењима и објашњењима, док су све остале дужности остале исте. Новина је била да су на крају године сами свештеници подносили извештај о свом раду референту за вероисповест, док су према претходном правилу о дужностима војних свештеника свештеници при штабу армијских области подносили извештај о раду подручног свештенства.

Резервни војни свештеници повремено су позивани на војне вежбе. Имали су исти положај као и официри одговарајућег чина, али њихов статус није био решен на одговарајући начин. Наређењем министра војске и морнарице од 21. маја 1940. отпуштени су из јединица сви резервни војни свештеници јер за њих није било регулисано питање одеда, плате, ранга, чина и њиховог односа према старешинама и особљу у војсци.³⁷

Основни правни акт на основу којег је одређиван положај и делокруг рада војних свештеника била је *Уредба о Министарству Војске и Морнарице*. Прва Уредба донета је 14. септембра 1923, а у оквиру Уредбе био је и *Закон о устројству војске и морнарице*. Референти за вероисповест налазили су се у Трећем одсеку Другог (ађутантског) одељења Министарства војске и морнарице.³⁸ С правног аспекта, струка сталних војних свештеника установљена је управо доношењем тог закона.

³³ Наређење министра војног и морнарице армијског ђенерала Стевана Хацића, *СВЛ*, 1930, стр. 2468.

³⁴ Решење министра војног и морнарице армијског ђенерала Драгомира Стојановића, *СВЛ*, 1934, стр. 571 и 572.

³⁵ Министар војске и морнарице Драгомир Ж. Стојановић је 28. априла 1933. године донео решење да се „у интересу службе отпусти“ чиновник седме положајне групе Ћира Л. Мачарац, свештеник при војсци. Решење је донето на основу члана 103, тачка 16 и члана 104 и 110 *Закона о чиновницима*, *СВЛ*, 1933, стр. 675.

³⁶ *СВЛ*, 1934, стр. 1523–1526.

³⁷ АВИИ, П-17, К-345, Ф-9, док. 11.

³⁸ Миле Бјелајац, *Војска Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца/Југославије 1922–1935*, Београд, 1994, стр. 30.

Према *Закону о устројству војске и морнарице* од 6. септембра 1929. године, стални војни свештеници и војни свештеници у резерви преведени су у чиновнике грађанског реда, а њихов положај није предвиђен ни у мирнодопској ни у ратној формацији.³⁹ Доношењем тог закона укинута је струка сталних војних свештеника. Будући да им је одузета класа, којом је одређиван њихов положај, званично су вођени као гарнизонски свештеници и одређени су на службу при гарнизонским управама, односно при командама места. Због нејасноћа око њиховог положаја, министар војни Стеван Хацић је чак интервенисао „да им се за вршење богослужења и обреда предају све утвари, одело, књиге и остало, што су и до сада имали при чинодејству“.⁴⁰ Обављали су верске обреде, изводили верску наставу и, начелно, имали су сва права и дужности које су имали као војни свештеници. Међутим, у пракси је било много другачије. Положајем чиновника грађанског реда умногоме је одређен њихов статус у јединицама. По рангу су, у ствари, били испод нижих официра, чиме су изгубили од ауторитета. Такође, били су запостављени и у односу на своје колеге свештенике који су радили као државни чиновници у другим министарствима. Свештеници у Министарству војске и морнарице нису имали могућност за напредовање у служби као свештеници у Министарству вера или Министарству правде, а били су и у много горем материјалном положају.⁴¹

Војни свештеници свих вероисповести били су незадовољни својим положајем у Краљевини Југославији. Референти за вероисповест Министарства војске и морнарице упутили су 8. јуна 1937. реферат начелнику Ђенералштабног одељења и предложили пројекат уредбе о војносвештеничкој струци у мирно и ратно доба.⁴² Према пројекту уредбе, војним свештеницима био би враћен положај војних чиновника и тиме би добили ранија права. Референти за вероисповести су нагласили да је доношење уредбе безусловно потребно како би свако знао своја права и дужности. На тај начин би се обезбедило да рад свештенства буде интензивнији и ефикаснији, и војска би од таквог свештенства имала веће користи. Став Министарства војске и морнарице био је да, према одредбама *Закона о устројству војске и морнарице*, а и на основу других закона, не постоје основе за прописивање такве уредбе. Судско одељење Министарства војске и морнарице

³⁹ Члан 209 и члан 226, тачка 3 *Закона о устројству војске и морнарице*, *Службене новине*, број 222 од 23. септембра 1929, стр. 1619.

⁴⁰ Наређење министра војног и морнарице ђенерала Стевана Хацића од 10. марта 1930, *СВЛ*, 1930, стр. 495.

⁴¹ АВИИ, П-17, К-157, Ф-4, док. 29. Референт за православну вероисповест виши стални војни свештеник треће класе Петар Т. Трбојевић на основу искустава из праксе објашњава тежак положај војних свештеника у свом писму од 25. септембра 1940. године Канцеларији Светог архијерејског синода.

⁴² АВИИ, П-17, К-142, Ф-2, док. 36. Референт за православну вероисповест виши стални војни свештеник треће класе Петар Т. Трбојевић, референт за римокатоличку вероисповест виши стални војни свештеник треће класе Љубомир А. Николић и референт за исламску вероисповест виши стални војни свештеник друге класе Салих А. Сарић.

дало је тумачење да прво треба променити *Закон о устројству војске и морнарице* да би се добио основ за њено доношење.⁴³

Православни војни свештеници били су посебно незадовољни својим положајем у Министарству војске и морнарице. *Уредбом о рангу римокатоличких богословских школа* од 7. јуна 1940. римокатоличким богословијама признат је ранг факултета.⁴⁴ Свештеник скопског гарнизона протојереј Поповић у свом писму од 6. септембра 1940. митрополиту скопском Јосифу говори о бедном стању војних свештеника и посебно указује на запостављеност православних свештеника у односу на римокатоличке свештенике, који готово сви имају звање доктора теологије.⁴⁵

Упркос томе што су све верске заједнице биле јединствене у ставу да је потребно да се поправи положај војних свештеника, таква уредба није донета до краја постојања Краљевине Југославије.

⁴³ Исто, Акт Судског одељења Министарства војске и морнарице упућен Организационом одељењу Главног Јенералштаба 26. новембра 1938. године.

⁴⁴ АВИИ, П-17, К-157, Ф-4, док. 29. Из писма референта за православну вероисповест Петра Т. Трбојевић Канцеларији Светог архијерејског синода од 25. септембра 1940. године.

⁴⁵ Архив Синода, 1941 /XII/ 61.

only 50 passenger cars, 50 ambulances, 12 post office vehicles and 32 trucks, and about 1,000 drivers. At that time, three French automobile groups, two automobile sections and five medical platoons, as well as ten English automobile companies, were assigned to the Serbian Army. These units were manned by both Serbian and allied personnel. Units and vehicles of the Serbian Automobile Command, together with purchased allied automobiles and captured enemy automobiles as well as driving personnel of defeated army, constituted a foundation for building the automobile units of the Army of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

First Lieutenant Miljan Milkić,
Military History Institute

LEGAL REGULATIONS ON THE POSITION OF MILITARY RELIGIOUS PROFESSION
IN THE ARMY OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES /
YUGOSLAVIA

The Government of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia sought to find an all-satisfying solution for the position of military religious personnel in the conditions of the new multiethnic and multi-religious Kingdom. The *Decision of the Ministerial Council on the admission of personnel in the Navy and the promotions*, released on May 26, 1919, divided the religious personnel in the first, second, third, forth and fifth classes, and determined their annual salaries according to those of the matching officer's ranks. On January 30, 1920, the Ministerial Council also made a decision on the admittance of religious personnel of all religions that were recognized in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Yugoslavia, while their actual duties were detailed in the *Rules of Service*. On January 26, 1922, King Alexander signed the *Act of Regulating the Position of Religious Military Personnel*, while on May 4, 1922, based on the *Law on the Organization of the Army*, the Minister of the Army and the Navy signed the *Manual of Duties of Military Religious Personnel*. A new *Manual of Duties of Military Religious Personnel* was released on September 22, 1934.

The main legal instrument according to which the position and field of activities of military religious personnel were regulated was the *Law on the Organization of the Army and the Navy*. The first law was passed on August 9, 1923, on the basis of which a profession of regular military religious personnel was established. Under the *Law on the Organization of the Army and the Navy*, passed on September 6, 1929, regular religious personnel and reserve religious personnel were transferred to civilian officers while the profession of regular military religious personnel was terminated. Although the representatives of all religions were discontented with the position of the military religious personnel, no decree was passed till the end of the Kingdom of Yugoslavia's existence to improve it.